

Вступ до мовознавства

*Саєвич Ірина Георгіївна,
канд. філол. наук,
доцент кафедри української мови*

Література

1. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. – К.: ВЦ«Академія», 2008.
2. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства. – К.: ВЦ«Академія», 2006.
3. Маслов Ю. С. Введение в языкознание. – М.–СПб, 2007.
4. Реформатский А. А. Введение в языковедение. – М., 2007.

Мовознавство як наука. Природа, сутність, функції та будова мови

1. Мовознавство як наука. “Вступ до мовознавства” як навчальна дисципліна.
2. Місце мовознавства в системі наук.
3. Природа і сутність мови.
2. Функції мови.
3. Мова і суспільство.
4. Мова і мислення.
5. Мова як знакова система.
6. Мова і мовлення.
7. Структура мови.
8. Синхронія і діахронія.

1. Мовознавство як наука

Мовознавство, або лінгвістика
(від лат. *lingua* – мова) – наука про природну людську мову загалом і мови світу як її представників.

1. Мовознавство як наука

Мова – історично сформована динамічна система фонетичних, лексичних і граматичних одиниць, що об'єктивує роботу мислення і слугує основним засобом спілкування і взаємодії людей у суспільстві.

Основоположники мовознавства (поч. ХІХ ст.)

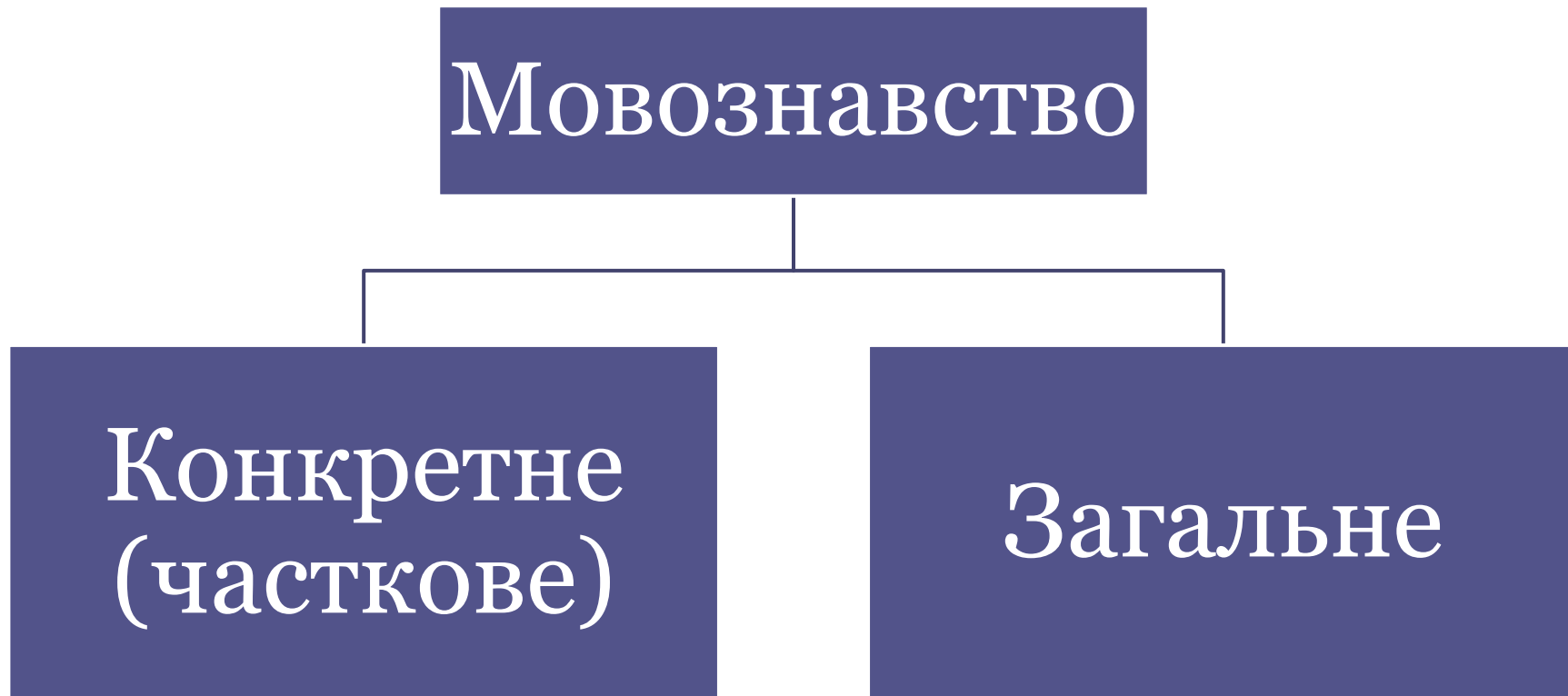
Франц Бопп
Расмус Раск
Якоб Грімм
Олександр
Христофорович
Востоков

- Засновники порівняльно-історичного методу дослідження мови

Вільгельм фон
Гумбольдт

- Автор першої філософії мови

1. Мовознавство як наука

Проблеми загального мовознавства

Загальні особливості мови:

- ✓ суть мови, її природа,
- ✓ походження,
- ✓ закони розвитку,
- ✓ зв'язок із мисленням,
- ✓ зв'язок з культурою,
- ✓ структура й закономірності функціонування всіх мов світу.

«Вступ до мовознавства» як навчальна дисципліна

Початковий, пропедевтичний (вступний) курс загального мовознавства.

Основні проблеми курсу:

- 1) природа і сутність мови;
- 2) структура мови;
- 3) походження мови та закономірності розвитку мов;
- 4) виникнення й розвиток письма;
- 5) класифікація мов світу за походженням і за будовою;
- 6) шляхи й методи вивчення мовного матеріалу;
- 7) зв'язок мовознавства з іншими науками.

2. Місце мовознавства в системі наук

✓ Мовознавство ↔ літературознавство

філологія

✓ Мовознавство ↔ філософія

✓ Мовознавство ↔ психологія

✓ Мовознавство ↔ логіка

✓ Мовознавство ↔ історія

✓ Мовознавство ↔ археологія

✓ Мовознавство ↔ етнографія

✓ Мовознавство ↔ соціологія

✓ Мовознавство ↔ фізіологія

1. Природа і сутність мови

Три погляди на природу мови:

- 1) біологічне явище (А. Шлейхер);
- 2) психічне явище (М. Мюллер, Й.-Г. Гердер, В. фон Гумбольдт, О. О. Потебня);
- 3) суспільне явище (Д. Дідро, Ж.-Ж. Руссо, А. Мейє, Ж. Вандрієс, Ф. де Соссюр).

1. Природа і сутність мови

Мова – явище суспільне.

Вона виникла в суспільстві,

обслуговує суспільство,

є однією з найважливіших ознак суспільства,

поза суспільством існувати не може.

2. Функції мови

1. **Комунікативна.**
2. **Мислетворча.**
3. Когнітивна або гносеологічна.
4. Фатична.
5. Репрезентативна.
6. Емотивна.
7. Експресивна.
8. Волюнтативна.
9. Прагматична.
10. Естетична.
11. Метамова.
12. Акумулятивна.

3. Мова і суспільство

Питання проблеми «мова і суспільство»:

- a) соціальна природа мови;
- b) соціальна зумовленість мовних явищ;
- c) залежність стану мови від стану суспільства;
- d) соціальні спільноти людей і соціальні типи мов;
- e) можливість свідомого впливу суспільства на мову;
- f) взаємовідношення мов у багатомовному суспільстві;
- g) залежність суспільства від мови.

На стан мови впливають:

- ✓ демографічні процеси (зміни в чисельності населення, у співвідношенні жителів міста й села, міграційні процеси тощо);
- ✓ рівень загальної освіти народу;
- ✓ розвиток науки;
- ✓ створення державності.

3. Мова і суспільство

Мовна політика – свідомий вплив суспільства на мову (цілеспрямовані урядові заходи).

Від цієї політики залежить **мовна ситуація** в багатомовному суспільстві: уряд може стимулювати розвиток багатомовності в державі, стримувати і звужувати функціонування мов недержавних націй, нерідко доводячи їх до повного вимирання, як це мало місце в Німеччині, СРСР, США.

Диференціація мови:

- ✓ територіальна диференціація мови (у південно-західному діалекті: *вуйко, стрий (стрийко), філіжанка, трускавки*);
- ✓ професійна диференціація мови (у мові друкарів: *кегель, капітель, курсив, петит* (назви видів шрифту));
- ✓ мова декласованих елементів – жебраків, злодіїв тощо.

3. Мова і суспільство

Літературна мова – унормована форма загальнонародної мови, яка характеризується існуванням усного і писемного варіантів, розвинутої системи стилів і обслуговує усі сфери діяльності суспільства.

4. Мова і мислення

Мислення – узагальнене відображення мозком людини явищ дійсності в поняттях, судженнях і умовиводах.

Три типи мислення

а) чуттєво-образне

б) технічне
(практично-дійове)

в) поняттєве

4. Мова і мислення

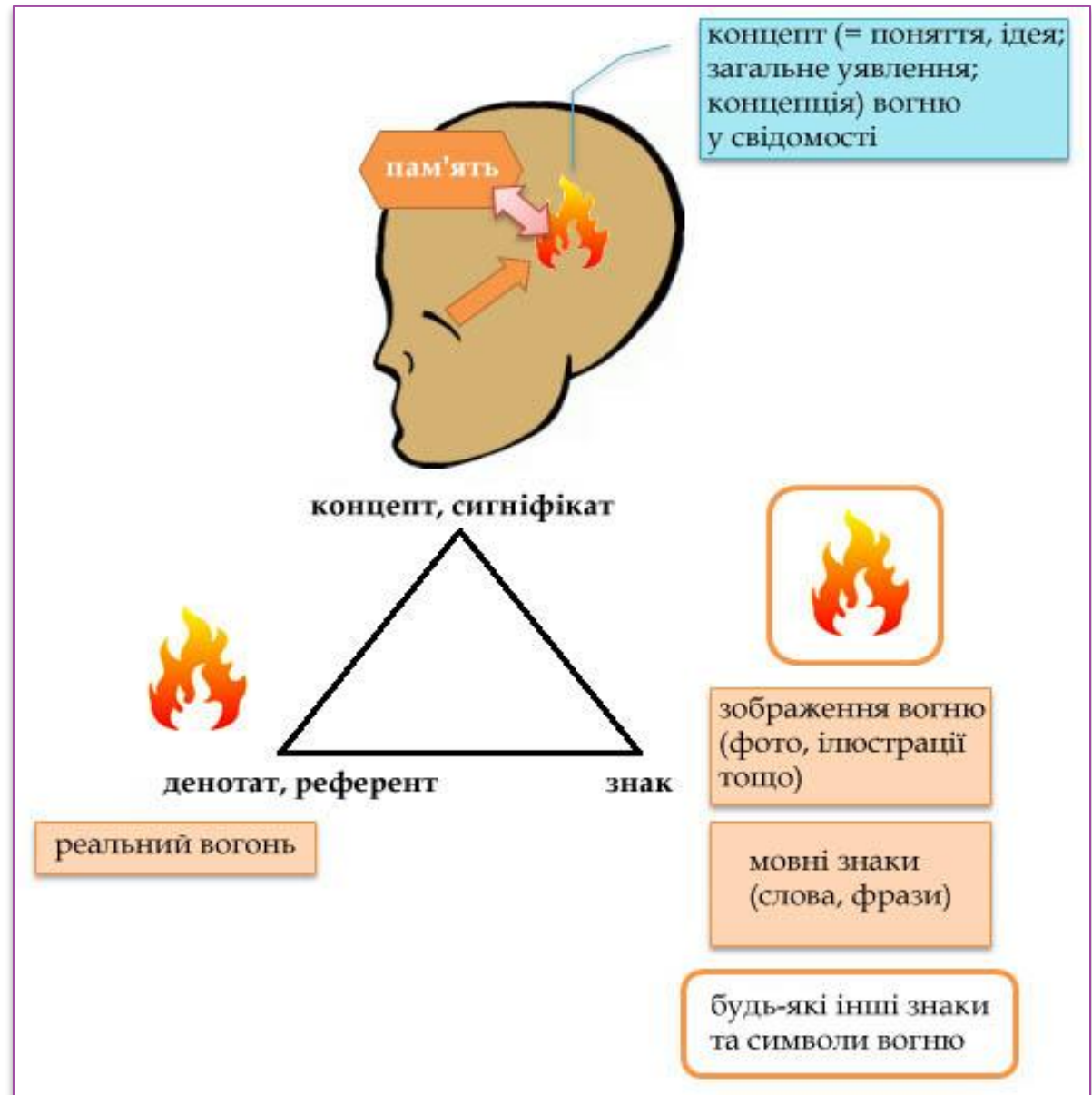
Мова

- ✓ матеріально-ідеальне явище;
- ✓ національне явище;
- ✓ **одиниці мови:** фонеми, морфеми, лексеми, словосполучення, речення.

Мислення

- ✓ ідеальне явище;
- ✓ інтернаціональне явище;
- ✓ **одиниці мислення:** поняття, судження, умовиводи.

5. Мова як знакова система

5. Мова як знакова система

Знак – матеріальний, чуттєво сприйманий предмет, який є представником іншого предмета і використовується для отримання, зберігання і передавання інформації.

Денотат (лат. *denotatus* ‘позначений’) – предмет чи явище навколишньої дійсності, з яким співвідноситься певна мовна одиниця; те, що можна назвати певним ім’ям.

5. Мова як знакова система

Основні властивості знака:

- 1) двобічність (наявність плану вираження і плану змісту);
- 2) матеріальність, тобто чуттєва сприйманість;
- 3) позначення чогось, що перебуває поза ним (*об'єкт, позначений знаком, називають денотатом або референтом*);
- 4) непов'язаність з позначуванням природним (причиновим) зв'язком;
- 5) інформативність (здатність нести якусь інформацію і використовуватися з комунікативною метою);
- 6) системність.

5. Мова як знакова система

Семіотика (гр. *sēmeion* ‘знак’) – наука, що вивчає структуру та функціонування різних знакових систем.

Основоположники:

Чарльз Пірс (1839 – 1914) – американський філософ, логік, математик.

Чарльз Морріс (1901–1979) – американський філософ.

Фердинанд де Соссюр

(1857 – 1913)

Швейцарський
лінгвіст.

Основоположник
лінгвосеміотики.

Один з найвідоміших
теоретиків
мовознавства.

6. Мова і мовлення

Мова

Мова – система фонетичних, лексичних, граматичних засобів, яка розвивається і забезпечує потреби людини у спілкуванні та пізнанні.

Мова – система одиниць спілкування і правил їх функціонування. Іншими словами, мова – це інвентар (словник) і граматики, які існують у потенції, в можливості.

Мовлення

Мовлення – процес використання мови, практична реалізація її одиниць, зв'язків між ними, правил поєднання та функціонування мовних одиниць.

Мовлення – конкретно застосована мова, засоби спілкування в їх реалізації. До мовлення належать говоріння (мовленнєвий акт) і результати говоріння (текст).

6. Мова і мовлення

Мова

1. Явище загальне, абстрактне.
2. Явище відносно стабільне, довговічне, загальноприйняте.
3. Явище психічне.
4. Явище нелінійне.

Мовлення

1. Явище конкретне.
2. Явище динамічне (рухливе) й унікальне.
3. Явище психофізичне.
4. Явище лінійне.

7. Структура мови

Система – це сукупність взаємопов'язаних і взаємозумовлених елементів.

Структура – це спосіб організації системи, її внутрішня будова.

7. Структура мови

**4.
Синтаксичн
ий рівень**

•Основна
одиниця –
речення

**3. Лексико-
семантични
й рівень**

•Основна
одиниця –
лексема

**2.
Морфологіч
ний рівень**

•Основна
одиниця –
морфема

**1.
Фонологічн
ий рівень**

•Основна
одиниця –
фонема

8. Синхронія і діахронія

Синхронія (гр. synchronos 'одночасний') – 1) стан мови в певний момент її розвитку, в певну епоху, в певній формі мови в цьому 'часі' ← абстрактний вік мовознавця

Діахронія (гр. dia 'через', chronos 'час') – 1) історичний розвиток мови; 2) дослідження мови в часі, в її історичному розвитку.

